

Byggnadsminnesförklaring av S. Flenarnas fäbod

Flengrind "Porten till det förgångna".

Foto: Karl Lärka

Sollerön har historiskt haft Sveriges mest utbyggda fäbodsystem och fram till början av 1900-talet hade fortfarande många gårdar del i tre olika fäbodlar. Alla belägna på fastlandet.

Hemfäboden, som låg närmast ön. *Mellanfäboden*, längre västerut. Och *långfäboden*, som i en del fall, t.ex. Karaberg och Gäddtjärnberg låg inte långt från gränsen till Järna.

Flytten till hemfäbodarna påbörjades någon gång i maj efter att prästen från predikstolen utlyst att buffringen fick påbörjas.

Efter en tid i hemfäboden vandrade man med kreaturen till mellanfäboden och sedan vidare till långfäboden.

Under återvandringen kunde man ibland vara kvar i hemfäboden till in i december innan man var åter på ön med kreaturen. Man hade då varit på vandring mer än halva året.

En del folklivsforskare benämner också solieröborna nomader fram till en bit in på 1900-talet. En benämning som i Sverige i övrigt bara samerna har.

Eftersom det före 1892, då flottbron byggdes, inte fanns någon broförbindelse mellan ön och fastlandet måste all förflyttning av såväl människor som material och boskap ske med båt, något som förutsatte kunskap om konstruktion och byggandet av båtår. Båtbyggeriet är också tillsammans med fäboddriften de två mest framträdande särdragen i Solleröns kända historia.

Båtar byggdes för övrigt inte bara för eget bruk utan också för försäljning till olika delar av landet. I Vallby Friluftsmuseum, utanför Västerås, finns fortfarande en kyrkbåt bevarad byggd på Sollerön 1858 och inköpt samma år av byborna i Djupnäs i Västmanland för 120 riksdaler. Båten fraktades ned på vinterföret och användes till såväl kyrkfärder som transporter.

Ser man längre tillbaka i Solleröns historia, när man kan anta att bebyggelsen var koncentrerad till centrala delarna av ön, är det flera av byarna som i sitt namn har benämningen *bo*. T.ex. *Gruddbo*, *Bodarna*, *Bråmåbo*. Något som berättar att de en gång varit fäbodar och inte hörde till det stationära boendet.

Av Solleröns tidigare omfattande fäbod-eller försörjningssystem finns i dag bara Södra Flenarnas fäbod kvar i relativt bevarat skick.

Kreaturen förs till skogsbete av ett par äldre okända "gäskaller" från Flenarnas fäbod. Som vanligt var de försedda med "slätjkupp" och strumpstickning. Fotograf var troligen Johan Öhman omkring 1915.

Och varför har då just Flenarnas fåbod blivit bevarad och inte som övriga fåbodars antingen förfallit och många i samband med laga skiftet utplånats eller i andra fall bebyggt med fritidshus?

Svaren är säkert flera.

Ett svar är att fåboden var i bruk fram till så sent som 1982, ett årtal som markerar slutet på en månghundraårig epok i salleröbornas historia. Och att marken fram till dess i stor utsträckning användes till bete åt djuren.

Flenarna har också förskonats från fritidsbebyggelse, något som väl främst beror på att det inte finns någon badsjö i närheten. Mångbergs fåbod är ju ett exempel på vilken dragningskraft närheten till vatten skapar.

En annan viktig orsak är att delägarna i regel haft lätt att komma överens och att man i avgörande frågor haft i stort samma värdegrund där kunskap om den gemensamma historien spelat en central roll.

Eller kanske är det som Svarf Elsie från Svarfgården i Flenarna brukade säga; ”det är som om det vore meningen att Flenarnas fåbod skulle bevaras”. Sedan brukade hon räkna upp hur historien sett ut och hur nära det många gånger varit att historiebeskrivningen skulle ha blivit en annan. Och kanske är det så!

I slutet av 1970-talet kunde man ändå se en del ”tomtjägare” vandra omkring i tälten och bl. a. via lokala ombud söka tomter för fritidsbebyggelse.

Jag förstod att om det skulle vara möjligt att skydda fåbodmiljön började det bli bråttom. Visste inte vart jag skulle vända mig men antog att Dalarnas museum kanske var rätt instans. Ringde dit, förklarade mitt ärende och blev kopplad till en handläggare som spontant utbrast: ”Vi vet inte till oss av glädje när folk själva tar sådana initiativ”. Det kändes ju bra och jag förutsatte också att något skulle hända. Och att det skulle hända rätt snart...

Men tiden gick och ingenting hände.

1981, bodde då i Falun, tog jag kontakt med Länsstyrelsen i Falun och blev hänvisad till länsantikvarie Bengt Åkerlund.

Träffade därefter Bengt några gånger som resulterade i att han under hösten 1981 besökte Flenarna. Bengt var omedelbart positiv till att skydda fåboden och menade också att det inte fick dra ut på tiden.

Därefter gick allting rätt fort.

Bland delägarna i fåboden hade frågan fortlöpande diskuterats, där alla ställde sig positiva till någon form av skydd, om än med viss tveksamhet att bli underställd en myndighet.

Yttrande från byggnadsnämnden i Mora som i sak inte hade något att erinra mot en byggnadsminnesförklaring men menade att ”länsstyrelsens kulturvårdsplaner för Mora kommun bör presenteras i ett sammanhang innan ställning tas till enskilda objekt”.

1982, närmare bestämt 18 maj, fattade Länsstyrelsen i Kopparbergs län (som det då hette), med landshövding Ingvar Gullnäs som ordförande, beslut om att förklara S. Flenarnas fäbod för byggnadsminne.

Flenarna skyddades därmed samma år som fäbodriften upphörde.

Byggnadsminne innebär den starkaste formen av skydd och Södra Flenarnas fäbod är Mora kommuns enda byggnadsminne och skyddas enligt bestämmelserna i kulturminneslagen med Länsstyrelsen som tillsynsmyndighet.

Skyddsbestämmelserna är utformade enl. följande citat:

Södra Flenarna bevarar egenarten hos gången tids byggnadsskick och är med hänsyn därtill att anse som synnerligen märklig. Länsstyrelsen förklarar med stöd av 1 § lagen (SFS 1960:690) om byggnadsminnen Södra Flenarnas fäbod på delar av fastigheterna Bengtsarvet 118:1, Gesunda 77:4, Rothagen 115:1, Rothagen 119:1 och Utanmyra 124:1 i Sollerö socken för byggnadsminne.

Länsstyrelsen meddelar enl 2 § ovan nämnda lag följande skyddsföreskrifter.

- 1. Byggnaderna – på bifogad karta numrerade 1-17 – får inte rivas eller till sitt yttre byggas om eller på annat sätt förändras.*
- 2. Byggnaderna skall underhållas så att de inte förfaller. Vård- och underhållsarbeten skall utföras på ett sådant sätt att det kulturhistoriska värdet inte minskar.*
- 3. Det område kring byggnaderna som på bilagda karta avgränsats med streckad linje skall hållas i sådant skick att fäbodens utseende och karaktär inte förvanskas. Inom området får ny bebyggelse ej uppföras.*

Länsstyrelsen lämnar råd och anvisningar ifråga om underhållet av byggnaderna och vården av det kringliggande området.

Flenarna var f.ö. den första byggnadsminnesförklarade fäboden i Sverige. I dag finns ytterligare fem fäbodklassade som byggnadsminne. Tre i Gävleborgs län och två i Jämtlands län.

1995 beviljade Länsstyrelsen medel för upprustning av de byggnader som behövde åtgärdas. Svarfårdens ladugård plockades ner och samtliga stockar byttes förutom gavelspetsarna. Fäbodlaget hjälptes sedan åt att lägga spån (pärt) på taket. Boningshuset riktades upp och fick delvis nytt nedre stockvarv.

Hållgårdens och Smissgårdens härbren fick nya fundament.

Smissgårdens stall riktades upp och delar av ladugårdens nedre stockvarv byttes. Arbeten utfördes av Lennart Bälter, Östen Sahr och Helge Ryss från Sollerön.

Från Länsstyrelsen fick vi samtidigt ekonomiskt stöd till en ny gårdesgård.

Fäbodlaget har sedan byggnadsminnesförklaringen haft fortlöpande kontakt med Länsstyrelsen där berörda tjänstemän på kulturvårdsenheten varit ett bra stöd.

Åll Anna löser korna i Flenarna med Bus Erik som påfösare. Huset till höger får ett nytt lager pärttak.

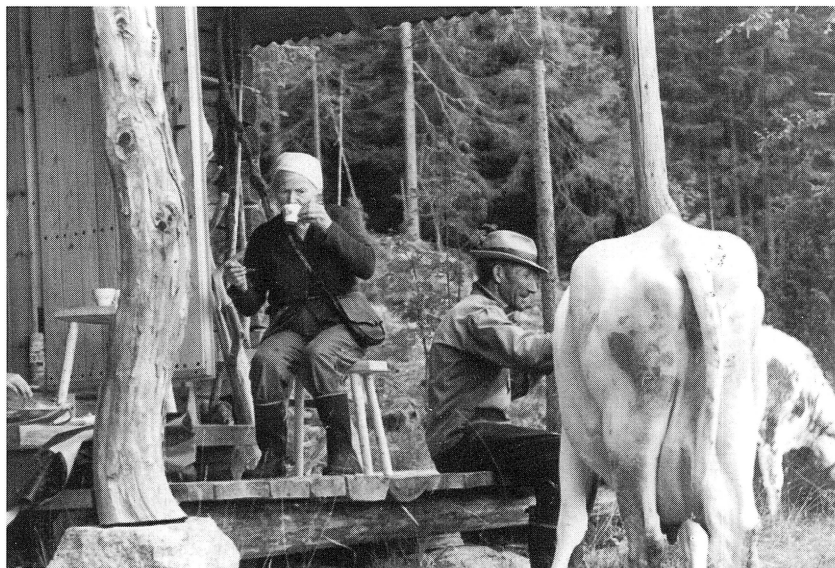
Under några år i början av 1990-talet fanns önskemål från såväl Länsstyrelsen som från Dalarnas museum där man ville att Flenarna skulle marknadsföras som ett utflyktsmål.

Från fäbodlagets sida har vi upplevt att det varit svårt att säga nej, men vi har framhärdat i vår uppfattning och menat att Flenarnas fäbod i första hand bör vara till för sollaröborna och andra genuint intresserade.

Vi har också hävdad att allt inte behöver marknadsföras utan att Flenarnas fäbod får fortsätta att vara en "port till det förgångna" - som Karl Lärka kallat sin bild "Flengrind"- för sollaröborna och andra som av olika anledningar känner det angeläget att besöka fäboden.

Många, såväl sollaröbor som andra, återkommer också år efter år, något vi från fäbodlaget är odelat positiva till.

Att vara ägare till någon av de olika gårdarna innebär självfallet ett ägande i juridisk mening. Men till skillnad från "vanligt ägande" har man också ett ansvar för att underhålla och bevara byggnader och miljö på det sätt som skyddsföreskrifterna föreskriver. Och dessutom också ett ansvar inför alla dem som på olika sätt upplever Flenarna som en plats viktig att besöka.

Åll Ann och Bus Erik njuter av en fikapaus tillsammans med sina kor.

Från fåbodlaget har vi en fortlöpande dialog om på vilket sätt vi vill att fåbodmiljön ska skötas och vilka värden vi upplever viktiga att bevara och formulerat våra tankar i vad vi kallat ett ”strategidokument”. Tanken är att dokumentet ska vara vägledande även framdeles när nya ägare kommer till och övertar ansvaret.

Flenarna finns också som en resurs den dag solleröbornas intresse för sin unika historia tar sig fortsatta konkreta uttryck.

I dag finns en komplett hemfåbod bevarad genom att framsynta personer såg till att Lundgården i Gesunda blev kvar. Fortfarande finns också i stort oförstörda hemfåbodsenheter kvar i bl.a. Mångberg där förhoppningsvis någon tar initiativ till att de skyddas.

Flenarna finns som mellanfåbod. Vad som fattas är en långfåbod.

Att bygga upp en långfåbod där sådan tidigare funnits borde vara ett både spännande och kanske också lättfinansierat projekt, där t.ex. EU-pengar bör kunna vara en självklar del av finansieringen.

I ”Solöen” årgång 1974 och 1975 finns fåbodlivet i Flenarna beskrivet med intervjuer med bl.a. Anna Matsson Håll som tillsammans med sin man Bus Erik Matsson var de sista soldbyggarna som längst höll fåboddriften i gång.

I 1983-års upplaga har även Svarf Elsie Jönsson skrivit om bl.a.Flenarna.

Rune Håll